

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**NIZOMIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

"FALSAFA" KAFEDRASI

"ETIKA, ESTETIKA VA MANTIQ"

fanlaridan uslubiy qo'llanma

Toshkent – 2014

Annotatsiya

Mazkur uslubiy qo'llanma O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risidagi qonuni" va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" talablari, shuningdek Respublika Oliy va O'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan tavsiya etilgan namunaviy dastur hamda TDPU "Falsafa" kafedrasining 2014-yil avgust oyida tasdiqlangan "Etika, estetika, mantiq" fanlari bo'yicha ishchi dasturi asosida tayyorlandi.

Unda "Etika, estetika, mantiq" fanlarining nazariy asoslari, maqsad - vazifalari, predmeti, o'ziga xos xususiyatlariga e'tibor qaratildi. Qo'llanma Oliy ta'lim muassasalarining bakalavriat bosqichi talabalari uchun mo'ljallangan.

Tuzuvchilar: f.f.n.dots. M.X. Tillavoldiyeva
katta o'qituvchi: SH. Xolmatova
o'qituvchilar: N.Aminova
M. Mamadjonova

Taqrizchilar: f.f.d.prof. E.M.Izzetova
f.f.n. prof. M. Zaripov

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika universiteti Ilmiy Kengashi
yig'ilishida ushbu uslubiy qo'llanma muhokama qilinib, nashrga tavsiya etilgan
(2014-yil. 3/4 № 20)

Kirish

Ma'lumki, O'liy o'quv yurtlarining o'quv dasturlarida "Etika, estetika, mantiq" fanlari bakalavriat bosqichi talabalari uchun 40 soatga mo'ljallangan bo'lib, bundan ma'ruzalarga - 20 soat, amaliy mashg'ulotlarga -- 20 soat ajratilgan.

Mazkur fanlar insoniyat tarixida ikki ming yildan ko'proq davr mobaynida o'rganib kelingan. Hozirgi kunda mazkur fanlarni zamon talablari darajasida o'qitish, shu asosda talabalarining axloqiy-estetik-mantiqiy fikrlash qobiliyatini oshirish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ular yoshlarda o'z atrofidagi olamni o'rganish, olam haqidagi bilimlarini ko'paytirish orqali axloqiy hodisalar va go'zallikni anglay olish, olijanoblik, ulug'vorlik, boshqa insonlar bilan o'zaro munosabatga kirishishda mantiqiy xatolarga yo'l qo'ymaslik kabi muhim fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, "Etika, estetika, mantiq" fanlarini o'zlashtirish jarayonida o'rganiladigan masalalar doirasida bakalavr axloqning kelib chiqishi, axloqiy tamoyillar va me'yorlar, fuqarolik jamiyati, oila va davlat, ajdodlarimizning axloqiy - didaktik durdonalari, shuningdek, nafosatshunoslikka oid go'zallik va xunuklik, ulug'vorlik va tubanlik, fojiiyaviylik va kulgililik tushunchalarining mohiyatini anglash va to'g'ri munosabat bildirish xususiyatlarini hamda bilish jarayoni va bosqichlari, tafakkur shakllari, tushuncha, hukm, xulosa chiqarish, isbot va rad etish usullarining falsafiy mohiyatini anglash ko'nikmalariga ega bo'ladi.

Mazkur uslubiy qo'llanma mavzulari bayonida pedagogika ixtisosligining o'ziga xos xususiyatlari ham hisobga olingan bo'lib, bakalavriat yo'nalishida dars berayotgan professor - o'qituvchilar aniq ixtisoslikni hisobga olib, uni tegishli qo'shimcha materiallar bilan to'ldirishlari mumkin. Shu maqsadda har bir mavzuga tegishli o'quv qo'llanmalar va yordamchi adabiyotlar tavsiya etilgan.

Ushbu qo'llanma haqida o'z fikr - mulohazalari, tanqidiy qarashlarini xolisona bayon etgan kishilarga mualliflar oldindan o'z minnatdorchiligini bildiradilar.

1-mavzu: Axloqshunoslik fanining tadqiqot doirasi, maqsad - vazifalari hamda axloqiy qarashlar tarixi.

Reja:

1. Axloq, odob, xulq tushunchalarining mazmun-mohiyati hamda ahamiyati. Mutafakkirlarning axloq tushunchasi haqidagi qarashlari.
2. Axloqshunoslik (etika) fanining bahs mavzusi (predmeti), asosiy vazifalari. Fanning gumanitar bilimlar tizimida tutgan o'ri.
3. Axloq - ijtimoiy ongning o'ziga xos shakli sifatida.
4. Axloq tuzilmasi.
5. Ixtiyor erkinligi va axloqiy tanlov muammosi
6. Axloqshunoslik fanining O'zbekiston Respublikasi mustaqilligini mustahkamlashdagi o'ri va ahamiyati.

Mavzuga oid tayanch tushunchalar: odob, xulq, axloq, ijtimoiy ong, axloqiy ong, axloq tuzilmasi, axloqiy his-tuyg'u, axloqiy munosabat, axloqiy tanlov, ixtiyor erkinligi

Foydalanishga tavsiya etiladigan adabiyotlar ro'yxati:

1. **Buyuk va muqaddassan, mustaqil Vatan.** O'zbekistonning 21 yillik mustaqil taraqqiyot yo'lida qo'lga kiritgan yutuq va natijalari, mamlakatimizning salohiyati va qudrati, tub islohatlarning mohiyati va ahamiyatini aholining keng qatlamlariga etkazish, joylarda tashkiliy-ainaliy, madaniy-ma'rifiy tadbirlar, targ'ibot-tashviqot ishlarini amalga oshirish uchun mo'ljallangan ilmiy-ommabop nashr. – T.: «Iqtisodiyot», 2012.

2. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -T.: "O'zbekiston", 2010-yil.

3. I.A.Karimov. 2010-yil 12-noyabrda Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi "Mamlakatimizda demokratik islohatlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontsepsiyasi" mavzusidagi ma'ruzas.-"Xalq so'zi" gazetasi, 2010-yil 13-noyabr soni.

4. I. A. Karimov. "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch", – T.: "Ma'naviyat", 2008- yil.

5. Karimov I .A. Donishmand xalqimizning mustahkam irodasiga ishonaman. «Fidokor» gazetasi, 2000-yil, 8-iyun soni.

6. I.A.Karimov. «Barkamol avlod orzusi», -T.: "O'zbekiston", 2000-yil

7. I.A.Karimov. «O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari», -T.: "O'zbekiston", 1997-yil.

8. . Karimov I.A. "Haollik va fidoyilik faoliyatimizning asosiy mezon bo'lsin", -T.. 1994-yil.

9. I.A.Karimov. «O'zbekiston XXI asrga intilmoqda», -T.: "O'zbekiston", 1997-yil.

10. Avloniy A. "Turkiy guliston yoxud axloq", -T.: 1992-yil.

11. Sher A. Axloqshunoslik, -T.: 2000-yil.

1. Axloqshunoslik (etika) qadim zamonlarda paydo bo'lib, shakllanib va rivojlanib bizning davrimizgacha o'z ahamiyatini saqlab kelayotgan eng qiziqarli va eng muhim insonshunoslik fanlaridan biridir. Axloqshunoslik fanining nomi "axloq" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, bu tushuncha to'g'risida adabiyotlarda hozircha yagona qarash yo'q. Ayrim adabiyotlarda axloq kishilarning har bir jamiyatga xos xulq normalari majmui deyilsa, boshqalarida esa axloq ijtimoiy ong shakllaridan biri, sotsial tartib - qoida bo'lib, bu tartib - qoida istisnosiz hamma sohalarida kishilarning hatti-harakatini tartibga solish vazifasini bajaradi deyiladi. Buning boisi, eng avvalo, axloq so'zining ko'p ma'noli va ko'p qirrali ekanligi bilan izohlanadi. Axloq - arabcha "xulq" so'zining ko'pligidan va lotincha "mores" so'zidan olinib, "odob", "fe'l - atvor" degan ma'nolarni anglatadi. Xuddi shuningdek, rus tilida ishlatiladigan «morel» so'zi ham axloq ma'nosini bildiradi. "Moral" so'zi rus tilida ishlatiladigan «нравственность» degan so'zining sinonimi degan fikrlar ham mavjud. Axloq kishilarning, har bir kishining oilada, jamoada, jamoatchilik joylarida, umuman, jamiyatda yurish-turishi, yashash qoidalari, fe'l - atvori, hatti - harakatlarining jamini ifodalaydi. Etika Yunoncha «ethos» so'zidan olingan bo'lib, "odat", "odob", "rasm-rusum", "fe'l" ma'nolarini bildiradi. Ushbu tushuncha birinchi marta mashhur Yunon faylasufi va mutafakkiri Arastu (Aristotel, e.o.384-322 yy) tomonidan axloqning sinonimi sifatida ishlatilgan.

Bu terminni keyinchalik qat'iy ma'noli tushuncha sifatida eramizdan oldingi IV asrda Zenon (e.o.336-264 yy) ilmiy muomalaga kiritganlar.

Etika tushunchasi hozirgi adabiyotlarda kishilar muomalasida asosan quyidagi uch ma'noda qo'llaniladi:

Birinchidan, kundalik hayot muomalasida etika - axloq, odob, xulq-atvor ma'nolarini anglatadi;

Ikkinchidan, ma'lum bir ijtimoiy guruhlar, kasb - hunar yoki ixtisosliklar, chunonchi, savdogarlar etikasi, tadbirkorlar etikasi, o'qituvchilar etikasi, shifokorlar etikasi, rahbarlar etikasi va shu kabilarni bildiradi.

Uchinchidan, ko'pchilik holda kishilarning axloq - odobini, xulqini, fe'l - atvorini o'rganuvchi fanni etika, ya'ni axloqshunoslik deb yuritiladi.

Xuddi shuningdek, kundalik hayotda va adabiyotlarda axloq va etika tushunchalari bilan bir qatorda odob tushunchasi ham ishlatiladi.

«Odob» (arabcha «adab» so'zining ko'pligi) xulq-atvor, yurish-turish, madaniyatning tashqi va ichki jihatlarni ifodalaydigan tushuncha. U kishilarning hatti - harakatida, o'zaro munosabatida (oilal, mehnat jamoasi va turli marosimlarda) namoyon bo'ladi.

Odob - kishining jamoat orasida o'zini qanday tutishi, odamlar bilan qay yo'sinda muomala qilishi, o'z turmushi va bo'sh vaqtini qanday tashkil qilishi, inson tashqi qiyofasi qanday bo'lishi lozimligiga oid qoidalar (masalan, sharmu - hayo, kamtarlik, xushmuomalalik, ozodalik singarilar)ni o'z ichiga oladi. Odob ta'lim - tarbiya, amaliy tajriba jarayonida shakllanadi. Sharqning odob - axloq nazariyotchilaridan Husayn Voiz Koshifiy «Axloqiy Muhsiniy» asarida odobni quyidagicha ta'riflagan edi:

«Odob - bu qalbni yomon so'zlardan va nojo'ya xulqdan saqlay olish, o'zini va o'zgalarni ham hurmat qila bilish, shu bilan birga o'zini va o'zgalarning obro'sini